

BAKİ UNİVERSİTETİNİN XƏBƏRLƏRİ

ВЕСТНИК
БАКИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

NEWS
OF BAKU UNIVERSITY

SOSIAL-SİYASİ
elmlər seriyası

серия
СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ НАУК

---

series of
SOCIAL-POLITICAL SCIENCES

№ 1, 2025

Bakı – 2025

Baş redaksiya heyəti:

Babayev E.S. (baş redaktor), **Kazımsadə A.H.** (baş redaktorun müavini), **Əliyeva İ.N.**, **Məmmədov Y.Ə.**, **Əliyev İ.Ə.**, **Paşayeva N.A.**, **Rəcəbov M.R.** (məsul katib).

Seriyanın redaksiya heyəti:

Məlikova M.F. (redaktor), **Vahidov F.Q.** (redaktorun müavini), **Hacıyev Z.C.** (məsul katib), **Abbasbəyli A.N.**, **Əhmədov Ə.C.**, **Əliyev B.H.**, **Əlizadə H.Ə.**, **İsmayılov R.R.**, **Məhərrəmov A.M.**, **Qasımov A.M.**, **Məmmədov R.F.**, **Rüstəmov İ.Ə.**, **Əliyev Ə.İ.**, **Həsənalıyev Z.M.**, **Əliyeva K.R.**

UOT 340**MƏHKƏMƏ PRESEDENTİ
VƏ ONUN BEYNƏLXALQ HÜQUQA TƏSİRİ****İ.H.CƏFƏROV***Bakı Dövlət Universiteti
cafarov_ilyas@mail.ru*

Məqalədə qeyd olunur ki, hüquq elmində hüquq mənbələrinin sisteminin formalaşması uzun müddət diskussiya predmeti olmuşdur. Qanunda yaranmış boşluqların doldurulması üçün və məhkəmədə qeyd olunan məsələlərlə bağlı qərarın və ya hər hansı bir qətnamənin hakimlər tərəfindən çıxarılması zamanı hakimlərimiz məhkəmə presedentinə və məhkəmə təcrübəsinə müraciət edirlər. Bu səbəbdən də məqalədə presedentin yaranması və onun inkişaf yolları araşdırılmışdır.

Həmçinin məqalədə məhkəmə presedentinin beynəlxalq hüquqa təsiri də araşdırılaraq analiz edilmişdir.

Açar sözlər: hüquq, presedent, məhkəmə presedenti, beynəlxalq hüquq.

Hüquq elmində hüquq mənbələrinin sisteminin formalaşması uzun müddət diskussiya predmeti olmuşdur. Sual da bundan ibarətdir ki, biz hüququn mənbəyini nəzəri və praktiki baxımdan nəyi qəbul edirik. Çünki biz yalnız qanunları hüququn mənbəyi kimi qəbul ediriksə bu zaman bəzi boşluqlar və çatışmazlıqlar meydana gəlir (1, 72). Hüquq münasibətlərinin iştirakçıları arasında bəzən elə münasibətlər olur ki, bu məsələləri qanun və ya hər hansı bir normativ hüquqi akt tənzipləmir. Qeyd olunan münasibətlər pozulduqda və ya tərəflər arasında narazılıq olduqda məhkəməyə müraciət olunur. Bildiyimiz kimi Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemi Roman-German hüquq sistemi ailəsinə daxildir. Yəni bizdə hüququn mənbəyini qanunlar təşkil edir.

Belə olan halda məhkəmədə qeyd olunan məsələlərlə bağlı qərarın və ya hər hansı bir qətnamənin hakimlər tərəfindən çıxarılmasında çətinlik yaranır. Bu zaman hakimlərimiz məhkəmə presedentinə və məhkəmə təcrübəsinə müraciət edirlər. Bu səbəbdən də artıq məhkəmə presedentinin və məhkəmə təcrübəsinin hüququn mənbəyi kimi çıxış etməsi ənənəvi xarakter daşıyır.

Precedent şəxslər üçün dövlət orqanı və ya vəzifəli şəxslər tərəfindən iş üzrə əvvəllər çıxardığı qərarların sonradan oxşar işlərin həlli zamanı hüquq norması qüvvəsinə malik olmasıdır. Precedent onu qəbul edən dövlət orqanından və ya vəzifəli şəxsdən asılı olaraq müxtəlif xarakter daşıyır. Belə precedentlərin içində məhkəmə precedenti xüsusi yer tutur.

Məlum olduğu kimi məhkəmə precedenti qanunvericilikdə təsbit olunmasına baxmayaraq, Anqlo-Sakson hüquq ailəsində hüququn əsas mənbəyi kimi çıxış edir. Bir çox Avropa ölkələrində (Məs.: İtaliya, Fransa, Yunanıstan və s.) məhkəmə precedenti rəsmi qaydada qanunvericilikdə təsbit olunmasa da qeyri-rəsmi formada ondan istifadə olunur. Qeyd etməliyik ki, Azərbaycanda da Ali Məhkəmənin fəaliyyəti nəticəsində çıxardığı qərarlar getdikcə qanunverici orqanın da işinə təsir göstərir. Son illərdə məhkəmə təcrübəsindən asılı olaraq qanunvericilik aktlarına və digər normativ aktlara bir çox dəyişikliklər edilmişdir ki, bu da məhkəmə precedentinin hüquqi mənbəyi kimi çıxış etməsini bir daha göstərir.

Hal-hazırda məhkəmə precedenti kimi yuxarı instansiya məhkəməsinin xüsusi hal üçün nəzərdə tutulan, ümumməcburi xarakter daşıyan elə bir qərarı başa düşülür ki, həmin qərar oxşar işlərə baxılarkən tətbiq olunsun. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, məhkəmə precedenti yeni norma yaradarsa, o zaman hüququn mənbəyi kimi çıxış edir.

Məhkəmə precedenti Anqlo-Sakson hüquq sistemində hüququn mənbəyi kimi çıxış edir. Böyük Britaniya, ABŞ, Avstraliya, Hindistan və s. qeyd olunan hüquq sistemlərinə aiddir. Böyük Britaniyada məhkəmə precedenti hüququn əsas mənbəyi kimi çıxış edir. Məhkəmə precedenti məhkəmə praktikasından bir sıra əlamətlərə görə fərqlənir.

1. Yuxarı instansiya məhkəməsi tərəfindən irəli gəlir.
2. Konkret hal üçün nəzərdə tutulur.
3. Xüsusi toplularda toplanılır.
4. Bütün məhkəmə instansiyaları üçün məcburi xarakter daşıyır.

Yeni hüququn yaranması üçün həmişə köhnə hüquq institutlarını məhv edən Qitə-Avropa hüquq sistemlərindən fərqli olaraq İngiltərədə, hətta cəmiyyətin sosial həyatına təsir edən inqilablar zamanı köhnə hüquq qaydaları ləğv edilməmişdir. Şotlandiyada və Şimali İrlandiyada məhkəmə precedentlərinə onların İngiltərəyə qoşulmasından əvvəl yuxarı instansiya məhkəmələrinin verdiyi qərarlar hesab edilir. Avstraliyada məhkəmə precedentinin formalaşdırmaq səlahiyyəti Ali Məhkəmənin və Federal Ali Məhkəmənin üzərinə qoyulmuşdur. Ölkənin digər bölgələrində tətbiq olunan məhkəmə precedenti Şotlandiyada tətbiq edilmir. Şotlandiyanın məhkəmə precedenti də Böyük Britaniyanın ərazisində ümumməcburi deyil, tövsiyə xarakteri daşıyır.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında ictimai münasibətləri tənzimləyən vahid sistemləşdirilmiş normativ akt yoxdur. Qeyd olunan normalar hən federal

qanunvericilik aktlarında, həm də ABŞ qanunvericiliyində təsbit olunmasına baxmayaraq məhkəmə presedenti ABŞ-da əsas mənbə kimi çıxış edir. Bir qayda olaraq presedent qüvvəsini yalnız dərc edilmiş qərarlar alır. İşə baxmış hakim dərc edilib edilmə məsələsini həll edir.

Kanadada hüququn mənbəyi kimi yükək məhkəmə orqanlarının qərarları ilə yanaşı Böyük Britaniya məhkəmələrinin qərarları da çıxış edir. Ali Məhkəmənin və əyalət məhkəmələrinin verdiyi qərarlar özündən aşağı gələn məhkəmələr üçün ümumməcburi xarakter daşıyır.

İsrailin müasir hüquq sistemi də Anqlo-Sakson hüquq sisteminin güclü təsirinə məruz qalmışdır. Bunun nəticəsi olaraq ölkədə ictimai münasibətlərin tənzimlənməsində məhkəmə presedenti xüsusi rola malikdir. Belə ki, İsrailin Ali Məhkəməsi tərəfindən verilmiş qərarlar özündən aşağı instansiya məhkəmələri üçün məcburi xarakter daşısa da, Ali Məhkəmə üçün bu hal nəzərdə tutulmamışdır. Əgər Ali Məhkəmə qərarın dəyişilməli olduğu qənaətinə gəlsə iş üzrə yeni qərar qəbul edə bilər.

Bir çox Latın Amerika ölkələri məhkəmə sisteminin qurulması və fəaliyyət prinsiplərini ABŞ-dan götürsələr də məhkəmə presedenti onlarda hüququn mənbəyi kimi çıxış etmir. Argentina və Kolumbiyada Ali Məhkəmənin konstitusion məsələlərlə bağlı qərarları presedent hesab olunur. Yaponiyada da məhkəmə presedenti hüququn mənbəyi kimi çıxış etmir. Hazırda qonşu Türkiyə Respublikasında da roman-german hüquq sistemi mövcuddur. Orada da hüququn əsas mənbəyi qanunvericilik və qanunverici aktlardır. Məhkəmə presedenti isə hüququn köməkçi mənbəyi kimi çıxış edir.

Hazırda işgüzar münasibətlərin tənzimlənməsi zamanı məhkəmə təcrübəsinin rolu aktual problemlərdən biridir. Mübahisələr daha çox əmlak və iqtisadi xarakterlidir. Bir çox mütəxəssislər yuxarı məhkəmə orqanlarının bu sahədə rolunu xüsusi qeyd edirlər. Statistika da göstərir ki, məhkəmələrdə bu sahədə işlərin sayı olduqca çoxdur. Çünki elə bizdə də mülki hüquqların pozulması zamanı vətəndaşlar haqlı olaraq məhkəmələrə üz tutur və bununla bağlı son qərarı da hakim, yəni məhkəmə verir. Mübahisəni həll etmək üçün hakimlər işdə iştirak edən tərəflər üçün məcburi olan qərar qəbul edir. Məhkəmələr nəinki işgüzar münasibətlərin iştirakçıları arasında toqquşan maraqları araşdırmağa, həmçinin məhkəmə sistemindən aşkar surətdə ədalətsiz məqsədlər üçün istifadə etmək cəhdlərinin qarşısını almağa məcburdurlar. Bu səbəbdən də sahibkarların hüquq və vəzifələrinin qorunması hüququn əsas funksiyalarından biridir. Praktikada bəzən fədri xarakter daşıyan mübahisələr də olur. Bir qayda olaraq bu cür mübahisələr üzrə verilmiş qərarlar sonrakı işlər üçün presedent xarakteri daşıyır. Bu kateqoriya mübahisələrə adətən əqli mülkiyyətlə bağlı, büdcə vəsaitlərinin bölünəsi ilə bağlı haqsız rəqabətlə bağlı məsələləri misal göstərə bilərik.

Təcrübə göstərir ki, məhkəmə orqanları qanunvericilik təşəbbüsü hüqu-

qunun həyata keçirilməsi ilə bağlı bir o qədər də aktiv fəaliyyət göstərmir. Normayaratma təcrübəsi bu məhdudiyyətin funksionallığını nümayiş etdirir. Lakin məhkəmələrin hüquqyaratma fəaliyyətində aktiv olmamasının başqa səbəbləri də var. Buna səbəb məhkəmələr özlərini qanunyaratma fəaliyyətinin iştirakçısı kimi görməməsidir. Onlar özlərini mövcud qanunlardan istifadə edərək qərar qəbul etməli olduqlarını hesab edirlər.

Məhkəmələrin qanunvericilik təşəbbüsü hüququnun həyata keçirilməsində fəallığın aşağı olmasının əsas səbəblərindən biri də məhkəmələrin iş yükünün çox olmasıdır. Hakimlərin və məhkəmə aparatının işçilərinin iş həcmi şərti olaraq müqayisə edilən iş həcmi xeyli üstələyir. Məhkəmə sistemi işçilərinin praktiki olaraq qanunvericilik təşəbbüsünün tətbiqi ilə bağlı hər hansı bir iş aparması imkanı yoxdur. Qeyd olunan problemin həlli üçün məhkəmə praktikasının toplanaraq analiz edilməsi ilə bağlı məhkəməyə əlavə statların verilməsi və məhkəmə aparatı işçilərinin sayının artırılması zəruridir.

Məhkəmə presedentinin hüququn mənbəyi kimi araşdırılması zamanı tarixi inkişaf mərhələlərinin dərinədən öyrənilməsi onun xarakterinin və özünəməxsusluğunun müəyyən edilməsinə kömək edir. Həmçinin məhkəmə presedentinin müqayisəli analiz metodu ilə öyrənilməsi məhkəmə hakimiyyətinin inkişafını təşkil edən obyektiv və subyektiv faktorların öyrənilməsinə kömək edir.

Məhkəmə presedenti institutu müstəqil hüquqi institut kimi Qədim Misirdə, Babailistanda və Qədim Romada mövcud olmuşdur.

Qədim Romada etiket qaydaları və magistratların qərarları presedent xarakteri daşıyırdı. İlk olaraq analoji işlərdə magistratların özləri üçün əvvəl verdiyi qərarlar məcburi xarakter daşıyırdı. Lakin zaman keçdikcə həmin magistratlardan sonra gələn magistratlar da həmin qərarlardan (etiketlərdən) istifadə etməyə başladılar. Daha sonra bu qərarlar sistemli bir şəkilə salındı və roma hüququnun institutları bu məhkəmə presedentləri əsasında formalaşdı. Bu da onu sübut edir ki, məhkəmə presedenti get-gedə hüququn mənbəyinə çevrildi.

Orta əsrlərdə presedent hüququ ilk dəfə İngiltərədə meydana gəlmişdir. 1066-cı ildə kralın adından çıxış edən kral məhkəmələri yaradıldı. Oxşar işlərdə hakimlər tərəfindən verilmiş qərarlar digər hakimlər tərəfindən də əsas götürülürdü. Əsrlər boyu İngiltərədə və onun müstəmləkələri olduğu dövlətlərdə məhkəmə presedenti və presedent hüququ hüququn mənbəyi kimi çıxış edir.

Məhkəmə presedentinə və presedent hüququna Rusiyada da uzun müddət birmənalı yanaşmamışlar və bu barədə müxtəlif fikirlər mövcud olmuşdur. Belə ki, bir qisim alim hüquqşünaslar presedenti hüququn köməkçi mənbəyi kimi, digər qisim isə hüququn birbaşa mənbəyi kimi qəbul edirlər. SSSR-də 40-50-ci illərdə Ali Məhkəmənin Plenum qərarlarının hüququn mənbəyi

kimi tanınması üçün müvafiq cəhdlər edilmişdir. Lakin bəzi obyektiv və subyektiv səbəblərdən, daha çox “ideoloji” səbəblərdən məhkəmə presedenti sovet hüququ üçün qəbul edilməz hesab olundu.

Müasir hüquq sistemi olan anqlo-sakson hüquq sistemində hakimlərin çıxardığı qərarlar qanun hesab olunur. “Ümumi hüquq” adlandırılan bu sahə hakimlərin çıxardığı bu qərarlar əsasında formalaşaraq inkişaf etmişdir. Hüququn bir çox sahələri, xüsusilə delikt (zərərvermədən irəli gələn öhdəliklər) hüququ məhkəmələrin fəaliyyəti nəticəsində formalaşmışdır. Bundan əlavə Böyük Britaniyanın Konstitusiyası hüququnun, insanların hüquq və azadlıqları hissəsi hakimlərin verdiyi qərarlar əsasında təşəkkül tapmışdır (2, s.351).

Nəzərə almaq lazımdır ki, presedent bir deyil, bir neçə məhkəmə qərarları əsasında formalaşır. Məhkəmə presedenti əslində hakimlər tərəfindən formalaşdırılan məntiqi zəncirin son həlqəsidir. Məhkəmə presedenti vəhdətin və məhkəmə təcrübəsinin birliyini əks etdirir.

Presedentlər yalnız yerli hüquqda deyil, beynəlxalq hüquqda da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, Beynəlxalq Məhkəmənin qərarları hüququn mənbəyi hesab olunur. Lakin Beynəlxalq Məhkəmənin statutlarında Məhkəmənin çıxardığı qərarların özündən sonra gələn işlər üçün məcbureddici xarakter daşmadığı göstərilmişdir.

Marçenko qeyd edirdi ki, presedent anlayışını tam şəkildə əhatə edən vahid bir fikir yoxdur. Hər bir milli hüquq sistemində və hüquq ailəsində məhkəmə presedenti özünəməxsus əlamətlərə malikdir. Presedentin hüququn mənbəyi kimi qəbul olunması faktiki olaraq subyektlərə hüquqyaratma imkanı verir. Eyni zamanda etiraf etmək lazımdır ki, məhkəmə presedenti üzrə ənənəvi doktrina presedenti yalnız hüquqyaratma aktı kimi deyil, daha çox iş üzrə yeni hüquqların yaradılması ilə bağlı akt kimi qəbul edir (3, s.512).

Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin statutlarında da məhkəmə presedentinin hüququn mənbəyi kimi çıxış etməsi göstərilir. Statutun 38-ci maddəsində qeyd olunur ki, məhkəmə icraata götürülmüş mübahisələri beynəlxalq hüquq əsasında həll etməyə borcludur və aşağıdakıları qəbul edir:

a) Mübahisə edən dövlətlər arasında tanınan, ümumi və xüsusi qaydalar müəyyən edən beynəlxalq konvensiyalar.

b) Hüquq norması kimi tanınan ümumi təcrübənin sübutu kimi beynəlxalq adət.

c) Sivil xalqlar tərəfindən qəbul edilən hüququn ümumi prinsipləri.

d) 59-cu maddədə göstərilən şərtlər nəzərə alınmaqla hüquq normalarının müəyyən edilməsi üçün köməkçi vasitə kimi məhkəmə qərarları və ümumi hüquq üzrə ixtisaslı ekspertlərin doktrinaları (4, s.3).

Göründüyü kimi beynəlxalq hüququn həm ilkin, həm də köməkçi mənbələri mövcuddur. Beynəlxalq müqavilə və beynəlxalq adət hüququn əsas mənbələrinə aiddir. Köməkçi mənbələrə isə məhkəmə qərarları (məhkəmə

presedenti) və doktrinalar aiddir. Burada aydın şəkildə məhkəmə qərarlarının hüquq normalının müəyyən edilməsi üçün köməkçi bar vasitə olduğu göstərilir. Məhkəmələrin mövcud normalar əsasında yeni normaların yaratmasına baxmayaraq qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarları hüquq yaradıcılığına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Prinsipcə Beynəlxalq Məhkəmənin qərarları tərəflər arasındakı iş üzrə məcburi xarakter daşımır, lakin praktikada daim Beynəlxalq Məhkəmə öz əvvəlki qərarlarına əsaslanır. Bu dövlətlərin hüquq sistemlərinin möhkəmlənməsinə və beynəlxalq təşkilatların qorunmasına xidmət edir. Məhkəmə özünün əvvəl verdiyi qərarlarından yalnız ciddi əsaslar olduğu halda kənara çıxır və belə olduğu halda mütləq yeni qərar da bunu əsaslandırır.

Hazırda Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsi getdikcə digər məhkəmələrin qərarlarına daha çox istinad etməyə başlayıb. Bu da beynəlxalq hüququn getdikcə xüsusiləşməsinə, çəkisinin artmasından irəli gəlir. Buna misal olaraq Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin Gonduras Respublikasının El-Salvador Respublikasına qarşı olan işdə 14.12.1989-cu il tarixli qərarında “Dəniz Hüququ üzrə Beynəlxalq Tribunalın” qərarına, Makedoniyanın Yunanıstana qarşı olan işdə 13.09.1995-ci il tarixli qərarında “Avropa Birliyinin Məhkəməsinin” qərarına, Gvineya Respublikasının Konqo Demokratik Respublikasına qarşı olan işdə “Amerika İnsan Hüquqları Məhkəməsinin” qərarlarına istinad edilmişdir. Bundan əlavə Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsi tez-tez xüsusi tribunalların verdiyi qərarlara istinad edirlər. Buna beynəlxalq cinayət hüququ və beynəlxalq humanitar hüquq məsələləri üzrə Yuqoslaviya üzrə Beynəlxalq Cinayət Tribunalı və Ruanda üzrə Cinayət Tribunalının qərarlarını misal göstərmək olar. Öz növbəsində qeyd olunan tribunallar da beynəlxalq hüququn statusu ilə bağlı məsələlərdə hüququn köməkçi mənbəyi kimi Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin əsasnaməsinə və qərarlarına istinad edirlər.

Nəticə etibarilə ilə presedent hüququnun və məhkəmə presedenti konsepsiyasının inkişafı yuxarı instansiya məhkəmələrinin mövqeyindən asılıdır (5, s.83). Bu həm də hakimiyyətlər bölgüsü prinsipinin necə realizə olunmasından da asılıdır. Həmçinin milli hüquq sistemlərinin xarakterinin müxtəlifliyini də nəzərə almaq lazımdır. Parlament ictimai münasibətləri tənzimləmək üçün hüquqyaratma funksiyasını həyata keçirir. Parlamentdən fərqli olaraq məhkəmə ictimai həyatda baş verən hadisələrə nisbətdə imkanlarından daha geniş istifadə edir.

Beləliklə, bütün yuxarıda sadalananlar müəyyən etməyə əsas verir ki, müasir hüquq nəzəriyyəsi məhkəmə presedentinin üzvləşdiyi çətinliklərə və bir qisim alimlər tərəfindən mənfi qiymətləndirilməsinə baxmayaraq, məhkəmə presedenti həm yerli, həm də beynəlxalq məhkəmə praktikasında geniş istifadə olunur.

ƏDƏBİYYAT

1. Məlikova M.F. Hüquq nəzəriyyəsi. – Bakı, 2019, - 448 s.
2. McLeod Th. I. Legal method. 3rd ed. London: MacMillan Press Ltd., 1999. - 812 p.
3. Марченко М.Н. Судебное правотворчество и судейское право. - Москва: Проспект, - 2009. - 713 с.
4. Веунəlxalq Ədalət Məhkəməsinin əsasnaməsi
5. Цихоцкий А.В. Прецедентное право как объективная реальность // Научные труды Эдилет. - 2000. № 1 (7). - 219 с.

СУДЕБНЫЙ ПРЕЦЕДЕНТ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

И.Х.ДЖАФАРОВ

РЕЗЮМЕ

В статье отмечается, что формирование системы источников права в юриспруденции уже давно является предметом дискуссий. Для восполнения пробелов в законе и при вынесении решения или любого постановления по затронутым в суде вопросам наши судьи обращаются к судебной прецеденту и судебному опыту. По этой причине в статье исследуется создание прецедента и пути его развития.

Также в статье рассматривается и анализируется влияние судебного прецедента на международное право.

Ключевые слова: право, прецедент, судебный прецедент, международное право

JUDICIAL PRECEDENT AND ITS IMPACT ON INTERNATIONAL LAW

I.H.JAFAROV

SUMMARY

The article notes that the formation of the system of legal sources in legal science has been a subject of discussion for a long time. In order to fill the gaps in the law and when making a decision or any resolution on the issues raised in court, our judges turn to judicial precedent and judicial practice. For this reason, the article examines the emergence of precedent and the ways of its development.

The article also examines and analyzes the impact of judicial precedent on international law.

Keywords: law, precedent, court precedent, international law.

MÜNDƏRİCAT

HÜQUQ

Əliyev Z.H., Rəhimova M.S.

Layihli həyat hüququnun əsas elementi kimi sosial müdafiənin nəzəri əsası, universal standartları və mənbələri..... 5

Abbasova F.M., Xəlilov K.İ.

Kibercinayətkarlıqla mübarizənin hüquqi əsasları: mövcud problemlər və həll yolları..... 26

Səlimov K.N.

Cinayət işlərinin araşdırılmasında baxış zamanı sübut məlumatlarının əldə edilməsində kriminalist ekspertinin rolu..... 40

İsmayılov R.R.

Konstitusiyə nəzarətinin modelləşdirilməsinin metodoloji paradigmasının dəyişdirilməsi məsələsinə dair 51

Qasimov Ə.Ə.

Dövlət ittihamçısı, vəkil və hakimin məhkəmə nitqlərinin realizəsi zamanı cinayət mühakimə icraatının prinsiplərinin təmin edilməsi..... 64

Mehdiyev N.H.

İnsan hüquqları kontekstində ekoloji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi vacib məsələ kimi 75

Cəfərov İ.H.

Məhkəmə presedenti və onun beynəlxalq hüquqa təsiri..... 80

PSIXOLOGİYA

Əliyeva S.N., Mütəllimzadə A.S.

Probasiya nəzarətində olan məhkumlarda patopsixoloji simptomların müşahidəsi..... 87

СОДЕРЖАНИЕ

ПРАВО

Алиев З.Г., Рагимова М.С.

Теоретические основы, общеобщие нормы и источники социальной защиты как основополагающего элемента права на достойную жизнь 5

Аббасова Ф.М., Халилов К.И.

Правовые основы борьбы с киберпреступностью: актуальные проблемы и пути решения 26

Салимов К.Н.

Роль эксперта криминалиста в получении доказательственной информации при осмотре места происшествия 40

Исмаилов Р.Р.

К вопросу о смене методологической парадигмы моделирования конституционного контроля 51

Гасымов А.А.

Обеспечение принципов уголовного судопроизводства при осуществлении судебной речи государственным прокурором, адвокатом и судьей 64

Мехтиев Н.Г.

Обеспечение экологической безопасности в контексте прав человека является важным вопросом 75

Джафаров И.Х.

Судебный прецедент и его влияние на международное право 80

ПСИХОЛОГИЯ

Алиева С.Н., Муталлимзаде А.С.

Наблюдение за патопсихологическими симптомами у заключенных, находящихся под пробационным контролем 87

CONTENTS

LAW

Aliyev Z.H., Rahimova M.S.

Theoretical basis, universal standards and sources of social protection as a fundamental element of the right to a dignified life 5

Abbasova F.M., Khalilov K.I.

Legal basis of combating cybercrime: current problems and solutions..... 26

Salimov K.N.

Problems of improving forensic activities in the investigation of criminal cases 40

Ismayilov R.R.

Towards a change in the methodological paradigm of modelling constitutional control..... 51

Gasimov A.A.

Ensuring the principles of criminal procedure during the implementation of court speech by the state prosecutor, lawyer and judge..... 64

Mehdiyev N.H.

Ensuring environmental security in the context of human rights as an important issue 75

Jafarov I.H.

Judicial precedent and its impact on international law 80

PSYCHOLOGY

Aliyeva S.N., Mutallimzada A.S.

Observation of pathopsychology symptoms in probation control prisoners 87

Redaktoru: *Məryəm Qədimova*
Korrektoru: *Solmaz Babaşova*
Kompüter tərtibçisi: *Azadə İmanova*

Çapa imzalanmışdır: 05.05.2025
Formatı: 70x100 1/16. Həcmi 6,5 ç.v. Sayı 100.
BDU Nəşr Evində çap olunmuşdur.

AZ 1148, Bakı ş., ak. Z.Xəlilov küçəsi, 33.
Tel: (+99412) 538 87 39 / 538 50 16
e-mail: bduneshrevi@bsu.edu.az
www.bsu.edu.az